

ÇALIŞMA SÜRELERİ VE ÜCRETLER ÇALIŞAN ÇOCUĞUN KABULLENİLMİŞ İSTISMARI MI?: ÇIRAKLIK OKULLARINDA YAPILAN BİR ÇALIŞMA

Are Tedious Working Hours and Wages an Acknowledged Type of Child Abuse for Working Children?: A Study Conducted in Apprenticeship Schools

Erhan BÜKEN¹, Bora BÜKEN²

Büken E, Büken B. Çalışma süreleri ve ücretler: Çalışan çocuğun kabullenilmiş istismarı mı? (Çıraklık okullarında yapılan bir çalışma). Adli Tıp Bülteni 2013;18(2):39-46.

ÖZET

Çocuk Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 9. Maddesi'nde çocukların asgari bir yaştan önce istihdam edilmemesi öngörülmüştür. Ülkemizde ve Dünya'da çocuk ve genç işçilerin çalıştırılma usul ve esasları, çalışma ve ara dinlenme süreleri ile alacakları ücretler kanun ve yönetmeliklerle belirlenmiştir. Çalışmamızın amacı Devlet kontrolünde çıraklık okuluna devam eden olgulardan yola çıkarak ülkemizde çalışan çocukların çalışma sürelerinin ve çalışma sürelerine karşılık aldıkları ücretlerin yasal düzenlemelerle uyumunun değerlendirilmesi ve uzun çalışma sürelerinin ekonomik istismar niteliğinin tartışılmasıdır.

Ankara'da 2006-2007 öğretim yılında, randomize seçilen 580 [546 erkek, 34 kız] çıraklık okulu öğrencisine anket uygulandı. Çalışma süreleri ve aldıkları ücret sorgulandı.

Çocukların ortama günlük çalışma sürelerinin 12 (11,089 ± 2,24 SD) saat olduğu ve %57,8'inin 8 saatin üstünde çalıştığı saptandı. Yaş grupları ve cinsiyetler arasında çalışma saatlerinin uzunluğu açısından fark tespit edilmedi. Çalıştıkları sektörler arasında çalışma saatleri yönünden anlamlı bir fark bulunmadı. Katılanların %3,6'sı 16 saatten fazla çalışıyordu (ortanca: 12,00 sınırlar: 6-18, SE: 0,11).

Katılanların %3,6'sının çıraklar için kanuni olarak belirlenen asgari ücretten az maaş aldıkları saptandı.

Çocuk işçiliği zaten önemli bir sorunken, çocukların uzun süre çalıştırılmaları başlı başına bir risk oluşturmaktadır ve çocuğun istismarının bir başka yönü olarak değerlendirilmelidir. Ücretler çoğunlukla yasal düzenlemelere uygun görünse de çalışma saatlerine oranlandığında düşüktür. Çocuk çalışmasına izin verilen işyerlerinin denetlenmesinde; çalışma saatlerinin de

denetlenmesinin sakıncaların önlenmesine katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: Çalışan çocuk, ekonomik istismar, uzun çalışma saatleri, ücret.

ABSTRACT

Article 9 of the Universal Declaration of The Rights of Children precludes employment of children before a certain age. Both in our country and the world, the method and principles of the employment of the children, and adolescents, their working hours, periods of rest, and their wages have been mandated by relevant legal acts, and regulations.

In this study our aim is to evaluate compliance between working hours, and corresponding wages of working children who were attending state controlled apprenticeship school with legal regulations in effect in our country, and discuss whether tedious working hours impose an economic abuse on children.

In the 2006-2007 academic year in Ankara, 580 (546 male, 34 female) randomly chosen students of apprenticeship schools have been subject to a survey which questioned the duration of their working shifts and their wages.

The average daily shift was found to be 12 (11.089 ± 2.24) hours, while 57.8% of the children were working over 8 hours a day. Any difference was not found between male, and female children of different age groups regarding their working hours. No important difference was found between children who are employed in different sectors, concerning their working hours. Indeed, 3.6% of the study participants were working more than 16 hours a day (median: 12.00, mean: 6-18 ± 0.11 hrs). While 3.6% of the study participants were

¹Başkent Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı, Ankara.

²Düzce Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı, Düzce.

earning less than the minimum wage mandated by relevant regulations.

While the employment of children is already a problematic issue by itself, it is a great risk to employ children for long working hours which should be viewed as a means of child exploitation. The wages that seem to be in compliance with the relevant regulations are usually fairly inadequate, when tedious working hours are taken into consideration.

We think that during the inspection of workplaces where the employment of children is allowed, auditing working hours of children will protect the children from harmful effects of economic abuse

Keywords: Working children, economic abuse, long working hours, salary.

GİRİŞ

Çocuk Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 9. Maddesi'nde çocukların asgari bir yaştan önce istihdam edilmemesi öngörülmüştür (1). Ülkemizde ve Dünya'da çocuk ve genç işçilerin çalıştırılma usul ve esasları, çalışma ve ara dinlenme süreleri ile alacakları ücretler kanun ve yönetmeliklerle belirlenmiştir (2-5). İş kanunu, Avrupa Sosyal Şartı'nda ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nun çocuk işgücü tanımında benimsediği yaş sınırı 15'tir. Ancak, bazı istisnai durumlarda bu asgari yaş sınırının 13'e kadar inebileceği hükme bağlanmıştır (3-5). Umumi Hıfzısıhha Kanunu'nda 12 yaşından küçüklerin çalıştırılmayacağı belirtilmektedir (4).

ILO, 15 - 24 yaş grubunu genç işçi kabul etmekte, 146 sayılı tavsiye kararıyla da taban yaşının yukarıya çekilmesini benimsemektedir (6). Bu durumda, ILO'ya göre, 15 yaşın altında yaşamını kazanmak, aile bütçesine katkıda bulunmak amacıyla çalışma yaşamına erken yaşta atılan çocuklara "çalışan çocuk" ya da "çocuk işçi" denilmektedir (6). Çocuk işgücü (child-labour) kavramı ile çocuk çalışması (child-work) kavramı birbiri ile çok karıştırılmaktadır. Çocuk işgücü, çocuğun eğitimini engelleyen, çocuğun fiziksel, duygusal, zihinsel, ahlaksal ve sosyal gelişimini olumsuz yönde etkileyen işlerde çalışan çocuklar olarak tanımlanmaktadır. Çocuk çalışması ise, çocuğun eğitimini engellemeyen, çocuğun fiziksel, zihinsel, duygusal, ahlaksal ve sosyal gelişimini olumsuz yönde etkilemeyen işlerde çalışan çocuklar kastedilmektedir (5).

Batı Ülkelerinin birçoğunda 16 yaşın altındaki çocukların okul günlerinde 4 saat ve okul dışı günlerde 8 saat çalışmasına izin verilmektedir ve haftada en fazla 6 gün çalışması ve haftalık çalışma saatlerinin 40 saati

aşmaması ön koşul olarak koyulmuştur (7,8). Ondört yaşın altındaki çocuklar için ise bu sürenin okul saatleri ile birlikte 12 saati aşamayacağı, 24 saatlik sürede okul zamanı ile birlikte en az 8 saatlik bir boş zamanın çocuğa kalması gerektiği belirtilmektedir (7).

Ülkemizde ise bu hususlar Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelikte; çalışma süreleri ve ara dinlenme süreleri şeklinde belirlenmiş olup; temel eğitimini tamamlamış ve okula gitmeyen çocukların çalışma saatleri günde yedi ve haftada otuzbeş saatle, 15 yaşını tamamlamış çocuklar için günde sekiz ve haftada kırk saatle sınırlandırılmıştır. Yirmidört saatlik zaman diliminde, kesintisiz ondört saat dinlenme süresi öngörülmüştür. Okula devam eden çocukların eğitim dönemindeki çalışma süreleri, eğitim saatleri dışında olmak üzere, en fazla günde iki saat ve haftada on saat olabilir. İki saatten fazla dört saatten az süren işlerde otuz dakika, dört saatten yedi buçuk saate kadar olan işlerde çalışma süresinin ortasında bir saat olmak üzere ara dinlenmesi verilmesi zorunludur denilmektedir. 4857 sayılı İş Kanununda da; işverenin vermesi gereken eğitimlerde geçen süreler, işverenin işyeri dışında gönderdiği kurslar ve toplantılarda geçen süreler ile yetkili kurum ve kuruluşlar tarafından düzenlenen mesleki eğitim programlarında geçen süreler, Ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından çalışan çocuk ve gençler ile ilgili olarak düzenlenen konferans, kongre, komisyon ve benzeri toplantılara temsilci olarak katılmaları nedeniyle işlerine devam edemedikleri süreler, çalışma süresinden sayılmaktadır. Çocuk ve genç işçilerin hafta tatili izinleri kesintisiz kırk saatten az olamaz. Ayrıca hafta tatili ücreti bir iş karşılığı olmaksızın ödenir denilmektedir (9).

Çalışmamızın amacı ülkemizde çalışan çocukların çalışma sürelerinin ve çalışma sürelerine karşılık aldıkları ücretlerin yasal düzenlemelerle uyumunun değerlendirilmesi ve ekonomik istismar niteliğinin tartışılmasıdır.

GEREÇ ve YÖNTEM

Araştırmanın evrenini Ankara'da, 2006-2007 öğretim yılında 6 çırak eğitim okuluna devam eden 3893 [3787 erkek, 106 kız] öğrenci oluşturmaktadır. Öğrencilerin öğrenim gördükleri meslek alanlarına ve okullarına göre tabakalı örneklem oluşturulmuştur. Her okulda meslek alanlarına göre sınıflandırılmış listelerde randomize sayılar tablosundan belirlenen sıra numarasına karşılık gelen öğrenciye kendi kendine doldurulan bir anket uygulanmış, 648 öğrenciye ulaşılmıştır. Yarım bırakılan

anketler çalışma dışı bırakılmış ve 580 anket geçerli kabul edilmiştir.

Anket sosyodemografik özellikler, iş yerlerinde çalışma saatleri ve çalışma karşılığı alınan ücret ile çocukların iş yerinde fiziksel, cinsel, ruhsal veya ekonomik şiddet hakkında algılamaları ile ilgili sorular içeriyordu. Anket formunda şiddete maruz kalma; fiziksel, cinsel, duygusal ve ekonomik şiddet davranışlarına maruz kalıp kalmadıkları "...hiç başınıza geldi mi?" şeklindeki dikotom sorularla belirlenmiştir.

Çalışmada tüm verilerin bir arada yayınlanmasının yazının anlaşılmasını zorlaştıracağı, hacminin büyümesine ve dikkat çekilmek istenen hususların gölgede kalmasına neden olacağı düşünüldüğünden çalışma saatleri ve ücretlendirme çalışmanın diğer verilerinden ayrı olarak ele alınmış ve bu yazının konusunu oluşturmuştur.

Analizler SPSS 11.0 ve minitab 13 ortamında gerçekleştirilmiştir. Parametrelerin normal dağılım göstermemesi nedeniyle karşılaştırmalarda nonparametrik testler kullanılmıştır. Karşılaştırmalar; chi square, fisher exact test analizi ile gerçekleştirilmiştir. Veriler arasındaki ilişkiler korelasyon analiziyle değerlendirilmiştir. Tüm analizlerde istatistiksel anlamlılık düzeyi " $p < 0.05$ " olarak belirlenmiştir.

Çalışma, Milli Eğitim Bakanlığı ve Başkent Üniversitesi Etik Kurulu onayı ile gerçekleştirilmiştir.

BULGULAR

Ankete uygun yanıt veren 580 [546 erkek, 34 kız] öğrenci çalışmaya dâhil edildi. Erkek öğrencilerin yaş ortalaması $16,64 \pm 0,65$ SD (median: 17,00 range 14-17), kız öğrencilerin yaş ortalaması $16,59 \pm 0,82$ SD (median: 17,00 range; 14-17) idi.

Beşyüzseksen olgudan 194 (%33,4)'ünün çalışma sürelerinin düzensiz olduğunu belirttiği, çalışma süreleri hakkında bilgi vermiş olan 386 olgunun okul süreleri dâhil günlük ortalama çalışma süresinin $11,09 \pm 2,24$ SD (ortanca: 12,00, sınırlar: 6-18, SE: 0,11) saat/gün olduğu, sadece 2 olgunun 6 saat/gün çalıştığını belirttiği saptandı.

Sekiz saatin üstünde çalıştığı saptanan 335 olgu tüm olguların %57,8'ini oluşturuyordu. Olgular 14-15, 16 ve 17 yaş şeklinde kanunda belirtilen yaş gruplarına uygun olarak gruplara ayrıldığında, sırası ile %69,2, %61,7 ve %55,6'sının 8 saatin üstünde çalıştırıldıkları, ayrıca sırası ile %20,5, %30,8 ve %35,4'ünün çalışma saatlerinin düzensiz olduğunu bildirdikleri, yaş, cinsiyet, çalışılan iş kolu, çocuğun eğitim düzeyi, çırak ya da kalfa oluşu, çalıştığı işte ücret alıp almamasının ve ailesinin göç ile

gelip gelmemesinin çocuğun çalışma saatleri üzerine etki etmediği saptandı (Tablo 1,2).

Olguların %34,39'unun herhangi bir sosyal güvenceye sahip olmadığını bildirdiği saptandı (Tablo 1).

Çocukların yaş ve çalışma pozisyonlarına göre aylık gelir düzeyleri tablo 3'de sunulmuştur. Çalışmanın yapıldığı 2006 yılı içerisinde 16 yaş altındaki çıraklar için asgari ücret 135 YTL, 17 yaş için 159,30 YTL'dir. Aldığı ücreti belirtmiş olan 16 yaş ve altındaki 114 olgudan 8 (%7,0) 'inin ve 17 yaşındaki 272 olgunun 13 (%4,8)'ünün kanuni ücretten az ücret aldıkları saptandı. Yaş grupları arasında kanuni ücretin altında veya üstünde maaş alma yönünden fark yoktu.

Kendilerinin ekonomik istismar hakkındaki görüşleri sorulduğunda; asgari ücretten az ücret alan 16 yaş ve altındaki 8 olgunun 2(%25)'sinin ve fazla ücret alan 79 olgunun 12(%15,2)'sinin bu nedenle zarar gördüklerini bildirdikleri saptandı. 17 yaşındakilerden ise asgari ücretten az ücret alan 13 olgunun 7 (% 53,8)'sinin ve fazla ücret alan 212 olgudan 32 (%15,1)'sinin bu nedenle zarar gördüklerini düşündükleri saptandı.

Sekiz saat/gün altında çok az olgu olması nedeni ile 8 saat/ gün sınır olarak alındığında yapılan değerlendirmede; 16 yaş ve altındaki 114 olgunun 101 (%88,6)'inin ve 17 yaşındaki 272 olgunun 234 (%86,0)'ünün 8 saat/ günden fazla çalıştırıldıkları, bunlardan 16 yaş ve altında olan 20 (%19,8)'sinin ve 17 yaşında olan 41 (%17,5)'inin bu nedenle istismara maruz kaldıklarını düşündükleri saptandı.

TARTIŞMA

Son yıllarda tüm dünyadaki çocukların durumunda genel bir ilerleme olsa da Dünya Sağlık Örgütü'ne göre hala milyonlarca çocuk fabrika ve tarlalarda kötü koşullarda çalıştırılmaktadır (10). Asya'da 10-14 yaşlarındaki çocukların yaklaşık %15'inin kötü koşullarda çalıştırıldığı bildirilmektedir (10). Bangladeş'te yapılan bir araştırmada 10-15 yaş arasındaki çocukların %21'inin kendilerine uygun olmayan işlerde çalıştırıldıkları bildirilmektedir (10). Henüz bedensel ve zihinsel olarak yeterince gelişmemiş olan çocukların yapabilecekleri işlerden daha ağır işlerde ve uzun süre çalıştırılmaları çocuklarda bir takım yaralanmalara ve hastalıklara neden olabilmektedir (7,11). Uzun süreler özellikle 20 saat ve üstünde çalışmanın gençlere zarar verici etkisi olduğu bildirilmiştir (12,13). Çalışan çocukların karşı karşıya oldukları toksik maddelere maruziyet ve yaralanmalar gibi fiziksel ve ruhsal zararlar yanında olası risklerden biri de fiziksel, cinsel, duygusal

Tablo 1. Çocukların çalışma saatleri ve sosyodemografik veriler.

Olguların Özellikleri		Çocukların Çalışma Saatleri										
		Düzensiz		8 saat ve altı/ gün		8 saatin üstü / gün		Toplam				
		n	%	n	%	n	%	n	%	x ²	df	p
Tüm olgular	n: 580	194	33,4	51	8,8	335	57,8	580	100			
Yaş	14-15	8	20,5	4	10,3	27	69,2	39	100	4,572	4	0,334
	16	37	30,8	9	7,5	74	61,7	120	100			
	17	149	35,4	38	9,0	234	55,6	421	100			
Cins	erkek	178	32,6	50	9,2	318	58,2	546	100	3,783	2	0,151
	kız	16	47,1	1	2,9	17	50,0	34	100			
Eğitim Düzeyi	ilköğretim	185	34,2	45	8,3	311	57,5	541	100	3,514	2	0,173
	lise	9	23,1	6	15,4	24	61,5	39	100			
Göç	evet	63	34,8	12	6,6	106	58,6	181	100	1,575	2	0,455
	hayır	131	32,8	39	9,8	229	57,4	399	100			
Çırac- Kalfâ	çırak	120	34,8	27	7,8	198	57,4	345	100	1,379	2	0,502
	kalfâ	74	31,5	24	10,2	137	58,3	235	100			
Sosyal güvence	var	122	31,8	42	10,9	220	57,3	384	100	6,941	2	0,031
	yok	72	36,7	9	4,6	115	58,7	196	100			
Ücret	alıyor	182	33,8	49	9,1	308	57,1	539	100	1,500	2	0,472
	almıyor	12	29,3	2	4,9	27	65,9	41	100			

Tablo 2. Çalıştıkları iş kollarına göre çalışma saatlerinin dağılımı.

		Çocukların Çalışma Saatleri						Toplam	
		Düzensiz		8 saat ve altı		8 saatin üstü			
		n	%	n	%	n	%	n	%
İş kolu	İnşaat	14	29,8	12	25,5	21	44,7	47	100
	Otomotiv	63	42,0	11	7,3	76	50,7	150	100
	Mobilya	5	12,5	8	20,0	27	67,5	40	100
	Giyim	4	28,6	-	-	10	71,4	14	100
	Berber	87	34,1	9	3,5	159	62,4	255	100
	Baskı	1	6,7	4	26,7	10	66,7	15	100
	Küçük Sanayi	8	23,5	4	11,8	22	64,7	34	100
	gıda	7	46,7	3	20,0	5	33,3	15	100
	Diğer	5	50,0	-	-	5	50,0	10	100

ve ekonomik açıdan istismara uğramaları olasılığıdır (10). Araştırmamızda endüstri ve hizmet sektörlerinde çalışan çocukların karşılaşmaları olası istismar davranışlarından ekonomik istismar, çalışma süreleri ve çalışma karşılığında aldıkları ücretler bazında değerlendirilmiştir.

Çalışmamızda katılımcıların tamamı çıraklık okullarına devam eden, devlet kontrolünde çalışan çocuklardır. Yasal düzenlemeler gereği kendilerine uygun

olmayan işlerde çalıştırılmaları söz konusu değildir. Tamamı meslek olarak benimsedikleri işlerde çalıştıklarını bildirmektedirler. Ancak iş kollarının çeşitliliği ve hemen hiç birinde iş tanımlarının bulunmaması nedeniyle yaptıkları işin gereğini aşan ağırlıkta iş yüklenip yüklenmedikleri belirlenememiştir. Bu araştırmamızın kısıtlılıklarından biridir. Çıraklık okuluna devam etmeyen çırak ve kalfâ çocukların durumunun araştırmamız kapsamında değerlendirilmesi

Tablo 3. Çocukların yaş ve çalışma pozisyonlarına göre aylık gelir düzeyleri.

	ortalama	SD	ortanca	En az	En çok	SE
Aylık gelir düzeyi (tüm olgular)	281,94	115,26	240	40	840	5,29
Çıraklar (tüm olgular)	263,85	111,34	240	40	840	6,71
16 yaş altı (çırak)	253,64	136,17	240	80	840	14,52
17 yaş (çırak)	271,49	104,73	240	40	800	7,64
Kalfalar (tüm olgular)	306,93	116,19	280	80	800	8,24
16 yaş ve altı (kalfa)	253,64	136,17	240	100	500	14,31
17 yaş (kalfa)	316,93	119,81	300	80	800	9,38

mümkün değildir. Bu da diğer bir kısıtlılıktır. Bu araştırmada sadece okula devam eden, devlet kontrolü altındaki çocukların durumu tartışılmıştır.

Endüstride çalışan çocuklarda yaralanma ve hastalık olasılığının çok daha fazla olduğu, uzun çalışma saatlerinin yaralanma ve hastalık olasılığını arttırdığı bildirilmektedir (11). Çalışmamızda katılımcıların tamamı hizmet ve endüstri iş kollarında çalışmaktadırlar. Tarım ve turizm sektöründen katılımcı yoktur. İş kollarında çalışan çocuklar çalışma saatlerine göre değerlendirildiğinde çalışılan sektör ile çalışma saatlerinin fazlalığı yönünden anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır. İnşaat iş kolu hariç tüm iş kollarında olguların %50'den fazlasının günde 8 saatten fazla çalıştırıldıkları, inşaat iş kolunun ise %44,7 ile biraz daha az olmakla birlikte anlamlı bir fark oluşturmadığı saptanmıştır.

Literatürde uzun saatler çalıştırılan çocukların oranının %2-3 civarında olduğu sanılmaktadır (11). Bangladeş'te tüm çocukların %3,1'inin uzun saatler çalışmaya zorlandıklarının saptandığı, günde 4 saatten fazla çalışan çocukların oranının % 20,8, 8 saatten fazla çalışanların ise %3,1 olarak belirlendiği bildirilmektedir (8). Bachman ve Schulenberg (14), erkeklerin %36'sının, kızların %27'sinin okul zamanında haftada 21 saatten fazla çalıştıklarını bildirmişlerdir. Benzer şekilde Steinberg ve Dornbusch (15), 11 ve 12. sınıftaki çocukların sırasıyla %30 ve %56'sının haftada 20 saatten fazla çalıştıklarını bildirmişlerdir. Meenakshi (16) ise Bombay'da çocukların yaklaşık %40'ının günde 12 saat ve daha fazla çalıştıklarını belirttiklerini kaydetmişlerdir. Aksine Parker ve Merchant (17) ise çalışmalarında hiçbir çocuğun 40 saatten fazla çalışmadığını bildirmektedir. Özellikle tarımda çalışan çocukların erken yaşta çalışmaya başladıkları ve günde 12 saat ve daha fazla

çalıştıkları, Hindistan'da 11 yaşındaki çocukların günde 16-17 saat çalıştırıldıkları, tipik olarak saat 5 veya 6'da işbaşı yaptıkları belirtilmektedir (18). Amerika'da da 12 yaşından önce çocukların çalışmaya başladıkları ve günde 12 saat çalıştıkları, sabah dörtte işe gitmek üzere yola çıktıkları ve iki saat kadar yolda zaman harcadıklarının saptandığı belirtilmektedir (18). Pamuk tarlalarında çalışan Mısırlı çocukların tipik olarak 7-12 yaşlarında oldukları, her yıl 10 hafta kadar, günde 11 saat haftada 7 gün çalıştıkları belirtilmektedir (18).

Türkiye'de 2006 yılında yapılan çocuk işgücü Anketine göre; çocukların %44.1'i günde 9-11 saat çalışmaktadır (19). Turla ve arkadaşlarının çalışmasında ise çocukların günde ortalama 9.1 ± 4.1 saat, haftada ortalama 49.9 ± 30.4 saat çalıştırıldıkları (20) Tanır'ın çalışmasında da ortalama 9 saat çalıştırıldıkları belirtilmektedir (21) Bir başka çalışmada da %86.2'sinin haftada 45 saatin üstünde çalıştırıldıkları belirtilmiştir (22).

Araştırmamızda, katılımcıların tamamı okula devam eden çırak çocuklardır ve okulda kaldıkları süre de çalışma saatleri içinde sayılmıştır. Haftada 2 gün okula devam etmektedirler. Tümü 14-18 yaş arasındadır. Araştırmamızda bildirilen en yüksek çalışma saati günde 20 saattir. Onaltı saatten fazla çalıştığını bildirenler katılımcıların %3,6'sını oluşturmaktadır.

Araştırmamızda, çocukların %55'inden fazlasının (Tablo 1) 8 saatten fazla çalıştırıldıkları, %20 den fazlasının çalışma saatlerinin düzensiz olduğunu belirttikleri saptandı. Olguların tümü günde 4 saatten fazla çalıştırıldıklarını bildirmişlerdir. Çocukların yasal olarak izin verilenden fazla çalıştırılması çalışan çocuğun ekonomik istismarı olarak değerlendirilmelidir. Düzensiz çalışma saatlerinin de uzun çalışma saatleri gibi hem sosyal hem de ruhsal açıdan sorunların oluşmasına

neden olabileceği düşünülmektedir (23).

Bangladeş'te çalışma saatleri yönünden yaş grupları arasında anlamlı farklılık olduğu, çocukların yaşı ile çalışma saatlerinin lineer ve pozitif bir uyum gösterdiklerinin saptandığı bildirilmektedir (10). Çalışmamızda yaş grupları arasında çalışma saatlerinin uzunluğu açısından fark tespit edilmemiştir.

Örnekleminizde çocukların ortalama çalışma süreleri yaklaşık günde 12 saattir. Ülkemizde ki düzenlemelere göre temel eğitimi tamamlamış ve okula gitmeyen çocukların çalışma saatleri günde yedi ve haftada otuz beş saatten fazla olamaz. Ancak, 15 yaşını tamamlamış çocuklar için bu süre günde sekiz ve haftada kırk saate kadar arttırılabilir. Çocuk ve genç işçilerin günlük çalışma süreleri, yirmi dört saatlik zaman diliminde, kesintisiz on dört saat dinlenme süresi dikkate alınarak uygulanır. Okula devam eden çocukların eğitim dönemindeki çalışma süreleri, eğitim saatleri dışında olmak üzere, en fazla günde iki saat ve haftada on saat olabilir (5,10). Yasal ayrıma karşın çalışmamızda küçük yaştakilerle daha büyüklerin arasında çalışma saatleri açısından fark bulunmaması yasal düzenlemenin dikkate alınmadığını düşündürmektedir. Bu veriler literatürde belirtildiği gibi çocukların uygunsuz koşullarda çalıştırıldıklarını, denetim yapılmadığı sürece yasal korumaların tek başına yeterli olmayacağını göstermektedir(20) Olgu gurubumuzun çıraklık okuluna devam eden ve denetimi daha kolay olan olgular olması, çıraklık okulu öğrencileri dışında kalan ve denetimi daha zor olan çalışan çocukların daha ağır koşullar içerisinde çalıştıklarını düşündürmektedir.

Çalışma yaşamında erkekler daha fazla olmasına rağmen çalışma saatlerindeki artış yönünden cinsiyetler arasında fark olmadığı belirtilmektedir (10). Bulgularımız da bu yöndedir. Çalışma saatlerinin uzunluğu yönünden cinsiyetler arasında fark bulunmamıştır.

Çoğu ülkede kırsal kesimde çalışan çocukların oranı şehirlerde çalışanlardan fazladır. Ancak son yıllara özellikle gelişmekte olan ülkelerde meydana gelen şehirlere göçler nedeniyle şehirlerde çalışan çocukların sayısında da hızlı bir artış gözlenmektedir (11). Çalışmamızda göç ile gelen çocuklar ve diğerleri arasında çalışma saatleri açısından fark olmadığı saptanmıştır.

Ülkemizde yapılan çalışmalarda çocukların %24,9 - %55,9'unun, asgari ücretin altında ve düşük ücretle çalıştırıldıkları belirtilmektedir (19, 24, 25).

Olgularımızın her iki yaş grubunda %90'a yakın kısmı literatürün aksine yaş gruplarına göre çıraklar için kanuni

olarak belirlenen asgari ücretten fazla maaş aldıklarını beyan etmişlerdir. Ancak bu fazla görünmenin güncel yaşam koşulları dikkate alındığında belirlenen kanuni ücretin önemli derecede yetersizliğinden de kaynaklandığı düşünülebilir. Ayrıca artan çalışma saatleri nedeniyle asgari ücreti aşması olasıdır.

Çocukların kanuni sürelerin üstünde çalıştırılmalarını hem ekonomik hem de fiziksel yönden istismar olarak değerlendirmek gerekir. Ancak tüm yaş gruplarında olguların %20'den azı uzun saatler çalıştırılmayı ekonomik istismar olarak algıladıklarını belirtmişlerdir. Bu durum karşılığında para ödenmesi halinde çoğunluğun uzun süre çalışmanın getirdiği bedensel, ruhsal yükün farkında olmadığını, başka bir anlatıyla, istismarı kabullendiklerini düşündürmektedir.

5/6/1986 tarihli ve 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu'na göre çıraklık okuluna devam eden öğrencilere 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun iş kazaları ve meslek hastalıkları ile hastalık sigortaları hükümlerinin uygulanacağı ve sigorta primlerinin 1475 sayılı İş Kanunu gereğince Bakanlık ve mesleki ve teknik eğitim yapan yükseköğretim kurumlarının bağlı olduğu üniversitelerin bütçesine konulan ödenekle karşılanacağı belirtilmektedir (26). Olgularımızın tümü kanun gereği sigortalıdır. Ancak %34,39'unun herhangi bir sosyal güvenceye sahip olmadıklarını belirtmeleri kanundan kaynaklanan hakları hakkında yeterince bilgi sahibi olmadıklarını göstermektedir.

SONUÇ

Ülkemizin en büyük şehirlerinden biri olan Ankara ilinde kent merkezinde çalışan çocukların büyük bir kısmının çocuk istismarının bir başka tipi olan uzun saatler çalıştırılma ile karşı karşıya kaldıkları görülmektedir. 14-17 yaş arasındaki tüm olguların %50'den fazlasının uzun saatler çalıştırılmaya zorlanması geleceğimiz olan çocukların sağlığının korunmasında yeterince etkin tedbirlerin alınmadığını düşündürmektedir. Çalışmamızın sonuçları ülkemizde diğer birçok uygulamada olduğu gibi bu konuda da, hukuki düzenlemelerin güncel yaşama yeterince yansıtılmadığını düşündürmektedir. Çocukların ücretleri verildiği, belirlenen asgari ücretten fazla olduğu sürece uzun çalışma sürelerini istismar olarak görmemeleri, toplumsal algı düzeyinde de bilinçlenmenin henüz oluşmadığını düşündürmektedir.

Çocuk işçiliği zaten önemli bir sorunken, çocukların uzun süre çalıştırılmaları başlı başına bir risk oluşturmaktadır. Uzun süre çalışma nedeniyle yorulma,

fiziksel ve zihinsel yüklenmeler iş kazası ve meslek hastalıklarına yakalanma riskini artırmaktadır (1). Bunun sağlık harcamaları ve işgücüne katılımın azalması nedeniyle toplumsal maliyetleri arttırabileceği de düşünülmektedir.

Ücretler çoğunlukla yasal düzenlemelere uygun görünse de çalışma saatlerine oranlandığında düşüktür. Çocuk çalışmasına izin verilen işyerlerinin denetlenmesinde; çalışma saatlerinin de denetlenmesi doğabilecek sakıncaların önlenmesine katkıda bulunabilir.

KAYNAKLAR

1. Çocuk Hakları Evrensel Bildirgesi.
<http://www.cocukhaklari.gov.tr/tr/content/show/25/birlesmisimilletlericocukihaklariibildirisi.html>.
Erişim tarihi: 25.03.2014
2. Avrupa Sosyal Şartı.
<http://www.tbmm.gov.tr/komisyona/kefe/docs/sosyalsart.pdf>. Erişim tarihi: 25.03.2014
3. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu Kabul Tarihi:24.04.1930 Sayısı:1593 R.G.Tarihi:06.05.1930 R.G.Sayısı:1489.
<http://www.istanbul saglik.gov.tr/w/mev/mevikan/umumiihifzissihhaikanunu.pdf> Erişim tarihi: 14.10.2013
4. İş Kanunu. Kanun Numarası: 4857 Kabul Tarihi: 22/5/2003 Yayınlandığı R.Gazete : Tarih : 10/6/2003 Sayı : 25134.
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4857.pdf> Erişim tarihi: 14.10.2013
5. Günöz M. Türkiye'de Çocuk İşçisi Sorunu ve Çözüm Önerileri.(Uzm. Tezi). Ankara, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü. 2007
6. Tor H. Türkiye'de Çocuk İşçiliğinin Boyutları. Zeitschrift für die Welt der Türken. Journal of World of Turks. 2010; 2 (2): 25- 42
7. Minnesota Statutes. 2013. Chapter 181A.07 Subdivision 1. Minnesota Office of the Revisor of Statutes.
<https://www.revisor.mn.gov/statutes/?id=181A.04> Erişim tarihi: 14.10.2013
8. Kaizad Munshi, David L. Parker, Hansen Bannerman-Thompson, Deborah Merchant. Causes, Nature, and Outcomes of Work-Related Injuries to Adolescents Working at Farm and Non-Farm Jobs in Rural Minnesota. American Journal of Industrial Medicine. 2002; 42 :142– 49.
9. Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik . Resmi Gazete Tarihi: 06.04.2004 Resmi Gazete Sayısı: 25425
<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.5457&sourceXmlSearch=&MevzuatIliski=0> Erişim tarihi: 14.10.2013
10. Hadi A. Child Abuse Among Working Children in Rural Bangladesh: Prevalence and Determinants. Public Health. 2000; 114: 380-84.
11. Ashagrie K. Statistics On Working Children and Hazardous Child Labour in Brief. By, International Labour Office, Geneva. First Published 1997, Revised April 1998
<http://actrav.itcilo.org/actrav-english/telearn/global/ilo/seura/childsta.htm>. Erişim tarihi: 14.10.2013
12. Kablaoui BN, Pautler AJ. The effects of part-time work experience on high school students. J Career Deve . 1991; 17(3):195–212.
13. Steel L. Early work experience among white and non-white youths: Implications for subsequent enrollment and employment. Youth Soc 1991; 22: 419–47
14. Bachman JG, Schulenberg J. How part-time work intensity relates to drug use, problem behavior, time use, and satisfaction among high school seniors: Are these consequences or merely correlates? Dev Psychol. 1993; 29(2):220–35.
15. Steinberg L, Dornbusch SM. Negative correlates of part-time employment during adolescence: Replication and elaboration. Dev Psychol 1991; 27(2): 304–13.
16. Mehta MN, Prabhu SV, Mistry HN. Child labor in Bombay. Child Abuse Negl. 1985;9(1):107-11.
17. Parker DL, Merchant D, Munshi K. Adolescent work patterns and work-related injury incidence in rural Minnesota. Am J Ind Med. 2002 Aug;42(2):134-41.
18. HRW World Report 2002: Children's Rights Background: Child Labor in Agriculture
<http://www.hrw.org/legacy/background/crp/back0610.htm> Erişim tarihi: 15.10.2013
19. Ceylan SS, Metin Ö. Çıraklık Eğitimine Devam Eden ve Sanayi Bölgesinde Çalışan Çocukların Çalışma Kosulları. Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi, 2009; 4(10): 87-101.
20. Turla A, Tomak L, Pekşen Y. Çıraklık Eğitim Merkezine Devam Eden Gençlerin İş Yerinde İstismara Uğrama Sıklığı. Türkiye Klinikleri J PEDIATR 2009;18(3):167-73.

21. Bakırcı K. Child labour and legislation in Turkey. The International Journal of Children's Rights. 2002; 10: 55–72.
22. Tanır F. Adana İlinde Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimleri İçin Uygulanan Toplumsal İşbirliği Projesinin Sonuçlarına Bakı. Nobel Med 2009; 5(3): 82-7
23. Poissonnet CM, Veron M. Health effects of work schedules in healthcare professions. J Clin Nurs. 2000 Jan; 9 (1):13-23.
24. Kayhan N. Çocuk İşçiliği, Ilo/Ipec Deneyimi Işığında Sanayide Çalışan Çocukların Sorunları. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 2012 Aralık; 5(5): 205-30.
25. Yıldız Ö. Türkiye'de Çocuk İşçi Sorununun Toplumsal Görünümü. Journal Of Qafqaz University. 2006;18: 134-39.
26. Mesleki Eğitim Kanunu. Kanun no: 3380. Kabul tarihi: 05.06.1986. RG sayısı: 19139 RG tarihi: 19.06.1986. <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/3.html> Erişim tarihi: 14.06.2014

İletişim adresi:

Bora BÜKEN
Düzce Üniversitesi Tıp Fakültesi
Adli Tıp Anabilim Dalı, Düzce.
E-mail: borabuken@gmail.com